

El malson americà

Sis veïns de Tàrbena (Marina Baixa) que van emigrar als Estats Units a començaments del segle passat posen amb la bandera del seu país d'acollida.

N'eren molts, però ningú no gosava explicitar-ne la xifra. Teresa Morell Moll, professora de filologia anglesa a la Universitat d'Alacant i autora de *Valencians a Nova York: el cas de la Marina Alta (1912-1920)*, n'havia comptabilitzats uns 2.400 només en aquesta comarca.

De valencians que van fer les maletes i van emigrar a l'Amèrica del Nord durant la segona dècada del segle XX, Juli Esteve ja n'ha trobats 13.338. Un nombre de persones considerable, que dimensiona per fi un fenomen migratori menys conegut que uns altres –amb destinació a l'estat francès o al seu protectorat algerià– però igualment destacable.

Perquè, en efecte, ara fa un segle molts valencians van fer cap als Estats Units o el Canadà. Sobretot de la Marina Alta, la Marina Baixa, la Safor, la Vall d'Albaida i l'Alcoià, i en direcció a Nova York, Connecticut, Nova Jersey, Pennsilvània i la província canadenca d'Ontario. De supervivents, òbviament no en queden, però la seua aventura es conserva encara en la memòria dels seus familiars, i és això el que Esteve, director de la productora Info TV, s'ha proposat immortalitzar.

La productora Info TV s'ha embarcat en el seu projecte més ambiciós: el documental 'Del Montgó a Manhattan. Valencians a Nova York', que posarà cara i ulls a l'emigració valenciana a Amèrica del Nord, un segle després d'aquell somni que va acabar en malson.

“És la història d'un fracàs col·lectiu, cosa que encara ho fa més impactant”, afirma Esteve, que ha buidat els passatges dels centenars de vaixells que van salpar dels ports espanyols i francesos en aquells anys. Cadascun transportava entre 500 i 3.000 persones, i ell, parant

atenció als cognoms i la població de naixement, ha pogut certificar l'eixida cap al Nou Món de més de deu mil valencians. Gràcies a la informació que hi havia inscrita, en molts casos ha pogut esbrinar-ne l'edat, l'estat civil, l'ofici, la ciutat on residirien i una dada clau: quin era el familiar de l'Estat espanyol amb qui calia comunicar-se si era necessari.

“De catalans, mallorquins, eivissencs i de gent de Terol n'he trobats, però la majoria eren valencians, principalment de la Marina”, explica Esteve. “Gent molt humil, sovint analfabeta, que s'expressava en valencià i a la qual li costava entendre el castellà, desconeixedora de les condicions climatològiques tan adverses amb què es trobaria a l'altra banda de l'Atlàntic”. A Toronto, per exemple, a l'hivern, els 30 graus centígrads sota zero no eren inusuals.

Els primers emigrants valencians van arribar-hi el 1904, però els contingents més importants desembarquen del 1912 al 1920. L'any 1921, quan la crisi econòmica comença a assotar els Estats Units, aquest flux no sols s'aturarà en sec, sinó que desfarà el camí.

Una tornada trista i en ocasions humiliant, producte de la repatriació massiva ordenada pel govern nord-americà, quan els nouvinguts ni tan sols havien provat de tramitar el reagrupament familiar. No debades, era una emigració jove i masculina, mà d'obra barata que no tenia inconvenient a menjar-se la corfa de la taronja o el plàtan per sobreviure, i que en regressar a casa van haver de patir una segona humiliació: la dels veïns que s'havien quedat i se'n reien, dels *americans* “que es farien rics”.

El cas de Benimeli (Marina Alta) resulta ben simptomàtic: dels 421 habitants que figuraven al cens de l'any 1921, 120 eren als Estats Units, 112 dels quals eren homes. Cap al nord, a Pego, l'índex d'analfabetisme voltava el 85%

“Mentre va viure el iaio, a casa no vam pronunciar la paraula *Amèrica*”, conta la neta d'un emigrat de la Marina. Certament, va estendre's el sentiment de derrota: les expectatives generades, l'elevat cost del bitllet i haver deixat la dona, els fills i les terres de conreu significava una càrrega massa feixuga.

L'arribada d'europaus als Estats Units fou enorme al llarg del segle XIX i en el primer quart del segle XX. Italians, irlandesos, búlgars, turcs, grecs, jueus,

EL TEMPS

S.S. MANCHURIA - NEW YORK-YIGD-HAMBURG APRIL 12, 1921.

En el sentit de les agulles del rellotge, Ernesto García, de Carlet (Ribera Alta); la cartilla d'emigrant de Gonzalo Mut, de Sanet i els Negrais (Marina Alta); el passaport d'Aquillino Barrachina, que se n'anà de Pego (Marina Alta) a Connecticut, i el vaixell *Manchuria*, en què el 1921 retornarien alguns emigrants.

EL TEMPS

etcètera, s'hi van assentar a la recerca d'una vida millor. Enmig d'aquesta allau humana el pes dels valencians resulta menor i la fugida posterior n'ha esvaït les petjades. Per aquest motiu la recerca d'Info TV cobra més valor.

I és que la productora ha encetat una recerca que compta amb la col·laboració de desenes d'ajuntaments. N'ha seleccionat 98 dels pobles en què l'emigració a Estats Units va ser més nombrosa i ja ha obtingut resposta positiva de 45, una xifra que encara s'incrementarà.

Els consistoris fan una aportació econòmica simbòlica i ajuden a localitzar els descendents. Després, poble per poble, Juli Esteve, Esther Albert i Albert Arnau es reuniran amb ells, replegaran material i n'enregistraran els testimonis. Cada fotografia és una gran troballa, perquè

n'hi ha poques. "Ningú no fotografiava la misèria", diu Esteve, que en canvi sí que ha aconseguit vídeos de l'arribada de vaixells europeus als Estats Units.

L'elaboració del documental *Del Montgó a Manhattan. Valencians a Nova York* seguirà les pautes de *Valencians d'Algèria*, estrenat amb èxit l'any passat i que està format per dos reportatges –un de més personal i un altre que analitza el context històric– i diversos extres.

Així com l'equip d'Info TV va traslladar-se al Magrib, ara es desplaçarà als EUA. En qualsevol cas, no ho faran fins que no acabe el treball al País Valencià, que es preveu maratoniana. A través de les xarxes socials, la productora ja ha contactat amb un centenar de descendents i ha rebut les primeres aportacions gràfiques, que il·lustren aquestes pàgines.

La previsió és que el documental estiga enllestit el juny del 2014, però com els ajuntaments amb prou feines si han pogut aportar diners, Info TV explora la fórmula del micromecenatge, que ja els va permetre culminar l'encomiable treball sobre l'emigració valenciana a Orà i l'Alger.

Al web www.infotelevisio.com s'explica la manera de posar-hi un granet de sorra. Els qui així ho facen veuran reflectit el seu nom als crèdits i podran sentir-se orgullosos d'haver participat en una recerca antropològica que, si no, potser hauria restat en l'oblit per sempre més. El record dels qui van marxar, i que en molts dels casos van retornar capcots, bé s'ho mereix.

Victor Maceda